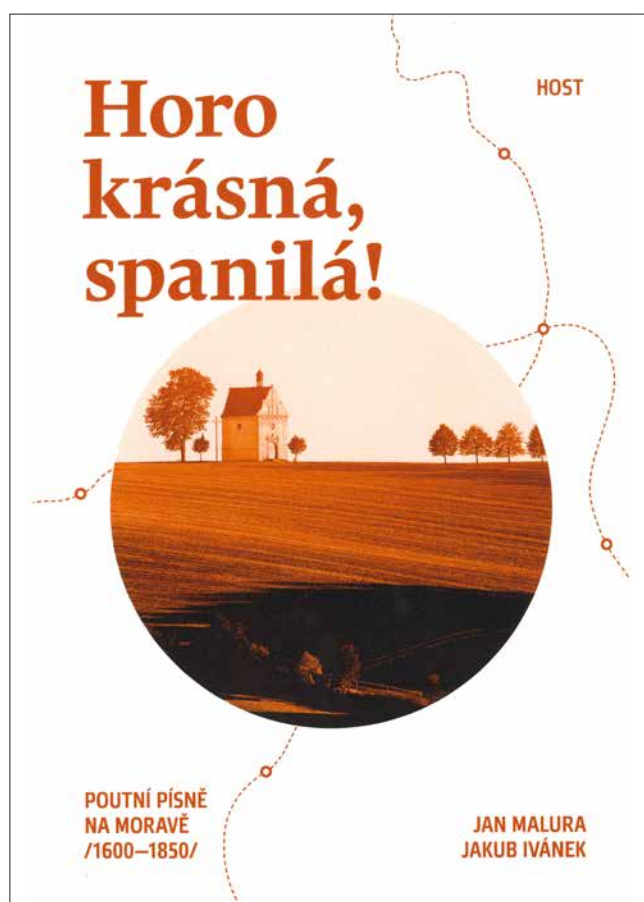

RECENZE

MALURA, Jan – IVÁNEK, Jakub. *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600–1850)*. Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-826-0.

Rozsáhlá monografie dvojice autorů z katedry české literatury a literární vědy Filozofické fakulty Ostravské univerzity, Jana Malury a Jakuba Ivánka, vydaná v nakladatelství Host, je nejucelenějším dílem věnujícím se poutním písním a poutnictví na Moravě a ve Slezsku. Neomezuje se ovšem pouze na samotné území Moravy a Slezska, ale počítá s přeshraničním dosahem u oblíbených poutních destinací, jakými byly rakouský Mariazell, polská Čenstochová a některá významná česká či uherská poutní místa, na která se poutníci z těchto území často vydávali. Nejde tedy jen o čistě geografické vymezení, ale o mapování moravské a slezské barokní poutní tradice a navazujících poutí v 19. století s přesahy mimo hranice regionu. Sleduje, jak je tento posvátný rozměr krajiny reflektován v rozšíření a oblíbenosti textů poutních písní převážně

v tištěných pramenech. Časově jsou prameny, ze kterých autoři vycházejí, vymezeny roky 1600–1850. Tradice lidových poutí i samotná produkce poutních tisků zůstala silná i po josefinských reformách na konci 18. století, které do poutního provozu většiny poutních míst výrazně zasáhly, a v měnících se podmínkách trvala i po roce 1850, který si autoři určili jako hraniční. Na mnohých místech přinesla úplné přerušení poutní tradice až komunistická diktatura v druhé polovině 20. století. Zahrnutí poutní produkce první poloviny 19. století je tedy logickým a vítaným krokem ve sledování kontinuity i proměn poutních písní na území tohoto regionu, přestože hlavní těžiště jednotlivých částí úvodní studie i ediční části leží spíše v barokním období.

Kniha jako celek se pohybuje zejména na poli literární vědy, obraz ale nemůže být úplný bez jejich zasazení do širšího kontextu dějin umění, architektury, kulturní antropologie a etnologie, konfesijních dějin, jichž byly barokní poutí výraznou součástí, či dějin hmotné kultury. Z hlediska literární historie jsou důležité další žánry, doplňující obraz, který poskytují dochované poutní písně.

Úvodní studie se proto zaměřuje i na historické, kulturněantropologické a etnografické aspekty poutí. Zabývá se rolí aristokracie, klášterních komunit a náboženských bratrstev ve vývoji fenoménu barokních (katolických) poutí, praktickými aspekty organizace poutí a v první řadě druhy literární produkce, která je s fenoménem poutí spojena. Soustředí se na poutní píseň jako významnou součást kramářské produkce, která je od dalších duchovních tisků odlišena právě spojením s poutěmi, ať už s jednotlivými poutními místy, nebo poutními rituály jako takovými. Podrobně rozebírá jednotlivé typy a motivy poutních písní, užití metafor a stylistických prvků, způsob recepce a propojení s barokní a lidovou spiritualitou.

Studium písňových textů by sotva dávalo smysl bez pátrání po tom, jak bylo nahlíženo na milostné obrazy, jaký význam byl přikládán jejich duchovní hodnotě či fyzické formě, jakou roli v poutní praxi sehrávala architektura a krajinotvorba a jakým způsobem byly pouti organizovány a jakým účelům sloužily.

Rozsáhlá část úvodního textu je věnována literární tvorbě související s poutěmi, a především poutním tiskům, hlavně kramářským. Věnuje se oblíbeným námětům, motivům, původnosti textů i jejich praktickému užití a hudební produkci v rámci poutní praxe. Přibližuje úskalí, která komplikují studium poutních textů v jejich kontextu, který mohl být pouze

implicitní, spojený se samotnou poutní praxí, a proto dnes ne zcela přístupný bádání. Mnohé tištěné kramářské texty, které mohly být užívány jako poutní, nejsou jako takové přímo označeny. Studium geografických souvislostí komplikuje také fakt, že velká část kramářských tisků (autoři uvádějí celých 55%) není datována. Je také třeba počítat s širším dosahem některých tiskáren, které se na tento typ literatury specializovaly. Částečně lze vycházet ze sběrů místních muzeí. Zde opět stojíme před problematikou samotné koncepce akvizice sbírek, zvláště v případě velkých institucí a významných sběratelů.

Výběr a hodnocení tisků, zaznamenaných v následujících částech publikace, byl proveden s přihlédnutím k těmto úskalím zvláště u písní, ve kterých nenacházíme přímý odkaz na určité poutní místo či obraz. Texty populárnějších písní se též běžně přebíraly a užívaly na více poutních místech, ať už ve vymezených hranicích, které si autoři pro publikaci určili, nebo v širším kontextu.

Po úvodní studii následuje oddíl *Edice moravských poutních písní (1600–1850)*. Vybraných textů je celkem sedmdesát pět. Většinou jsou jazykově české, ale zastoupeno je i osm textů německých. Ty jsou transkribovány v němčině a přeloženy do češtiny. Jednotlivé texty v edici jsou rozčleněny podle několika kritérií. Vedle obecných poutních písní a univerzálních mariánských poutních písní (mariánská zbožnost v poutní tradici dominuje) je to především rozdělení písňových textů dle jednotlivých poutních míst a v případě úcty ke světcům též podle jednotlivých uctívaných svatých. Jde především o oblíbené patrony, jakými byli sv. Anna, sv. Jan Nepomucký, sv. Antonín Paduánský, ale v moravském kontextu také sv. Jan Sarkander.

Tento oddíl publikace slouží zároveň jako průvodce po poutních místech, zahrnuje medailony o historii jednotlivých lokalit a jejich vzájemné souvislosti a odkazuje na další literaturu. K jednotlivým textům jsou připojeny komentáře a vysvětlivky tam, kde by text mohl být z dnešního hlediska málo srozumitelný. Ediční část členěním podle poutních míst a uctívaných světců symbolicky navazuje na poutní příručky a další tisky pro potřeby poutníků, ze kterých čerpá. Lze ji tedy využít i prakticky při návštěvě jednotlivých lokalit. Snad tedy zaujme nejen odborníky, ale i zájemce o historii, barokní kulturu a náboženství, či regionální historii mezi širší veřejností. Souvislost poutí s pozdějším rozvojem turistiky rozhodně stojí za bližší pozornost.

Na ediční část navazuje *Katalog poutních písní na Moravě (1600–1850)*. Jde o soupis celkem 897 písní, řazený dle jednotlivých oddílů ediční části a dále incipitů. Zařazené písně pocházejí z velké části z kramářských tisků, které se autorům a jejich spolupracovníkům podařilo objevit ve sbírkách vybraných paměťových institucí. Kromě incipitu je v soupisu evidován i slovní nápěv (tisky poutních písní ve sledovaném období neměly notový záznam), počet slok a strofické schéma. Katalog z praktických důvodů neeviduje vydání kramářských tisků jednotlivě, ale u každého textu uvádí jeho reprezentaci v čase (roky či přibližnou dataci

jednotlivých vydání tisků) a prostoru; tiskárny, které daný text publikovaly; a instituce, v jejichž sbírkách se nacházejí. V případě rozsáhlejších publikací (kancionálů, poutních příruček apod.) uvádí i jejich název.

Ediční a katalogovou část doplňují *Rejstřík incipitů a Rejstřík nápěvů*, rozdělené na české a německé texty. *Notová příloha* obsahuje notové záznamy osmi poutních písní s krátkými charakteristikami a typovým zařazením melodie, případně i přibližným určením stáří nápěvu. Počet zpracovaných nápěvů se může v porovnání s množstvím textů jevit jako velmi malý, je ale nutné mít na paměti, že kramářské tisky ani většina dalších materiálů notový záznam neobsahuje. Část textů má slovní odkaz na nápěv v podobě incipitu známé písně, nicméně většina spoléhá na ústní podání. Pro naprostou většinu recipientů poutní písňové produkce notový záznam stejně nebyl přístupný. S notací se setkáme spíše v novějších záznamech poutních písní a v etnologických sběrech.

Knihu uzavírá seznam tištěných a elektronických pramenů¹ a literatury a anglické shrnutí.

Monografie *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600–1850)* je nejucelenějším dílem věnujícím se problematice poutních písní na Moravě a ve Slezsku a systematicky se zabývá jejich publikací v kramářských tiscích. Právě ve výzkumu v nedávných dobách přehlížených náboženských písní takto šířených a jejich zapojení do celkového obrazu dějin náboženských poutí je její největší přínos.

Pramenná základna kramářských tisků, které patřily k nedostupnějším druhům literatury, totiž umožňuje nahlédnout spojení barokní pouti a lidové zbožnosti, sledovat způsoby propagace poutních míst a podle četnosti vydání odhadnout jejich oblíbenost. S pomocí dalších pramenů, jakými jsou archivní prameny z jednotlivých poutních míst, tištěné i rukopisné zpěvníky, sbírky lidových písní z 19. a 20. století, církevní prameny a v novější době také beletristická reflexe poutní praxe, lze složit ucelenější obraz významu, jaký pouti v životě lidí měly. Zároveň si klade za cíl přiblížit samotný fenomén kramářské písně širšímu publiku a korigovat obecné povědomí o kramářské písni jako žánru soustředícím se především na zprávy o vraždách, válkách a neštěstích, a vrátit duchovním písním důležitě místo, které měly v době svého vzniku.² Nakolik kniha poslouží tomuto účelu, ukáže jedině čas. Svým víceborovým přístupem k fenoménu poutních písní výrazně přesahuje možnosti pouhého katalogu poutních tisků. Písně představuje jako integrální součást poutního provozu z hlediska obsahu a také členění samotné pouti, ale zároveň jako oblíbený obchodní artikl, který si s šířením vzdělanosti nacházel cestu do stále širšího okruhu převážně lidového publika.

Iva Bydžovská

Knihovna Národního muzea
oddělení knižní kultury
Vinohradská 1
110 00 Praha 1

¹ Nezahrnuje kramářské tisky, které jsou v úplnosti citovány v ediční části, případně zkráceně v části katalogové.

² PARMOVÁ, Nela. *V knižní novince Horo krásná, spanilá! se vydáme po stopách barokních poutníků*. OU @live. Živý online magazín Ostravské univerzity. Dostupné online z: <https://alive.osu.cz/v-knižni-novince-horo-krasna-spanila-se-vydame-po-stopach-baroknich-poutniku/> [Cit. 28. 7. 2021].